

УДК 376.69.134

*Яременко Л.,
к. пед. н., докторант
НПУ ім. М. П. Драгоманова*

ПОЗАШКІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НАВЧАННЯ, ДОЗВІЛЛЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ (ГРА) ТА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті аналізуються природа та функції закладів позашкільної освіти та виховання, їх роль у розвитку навчання, застосуванні ігрових технологій та професійно-творчому розвитку особистості.

***Ключові слова:** людина, дитина, позашкільна робота, навчання, гра, виховання, професійне самовизначення.*

В статті аналізуються природа і функції учреджень зовнішнього освіти і виховання, їх роль в розвитку навчання, застосуванні ігрових технологій і професійно-творчому розвитку особистості.

***Ключевые слова:** человек, ребенок, внешкольная работа, учеба, игра, воспитание, профессиональное самоопределение.*

The article analyzes the nature and function-school education, their role in the development of education, applying gaming technology and vocational and personal development.

***Keywords:** man, child, extracurricular work, study, play, education, professional identity.*

Період неувagi до діяльності позашкільних закладів освіти, спровокований суспільною кризою останнього десятиріччя, здається, закінчується. І хоча нинішні показники є поки що нижчими, ніж у радянські часи (дослідники звертають увагу на те, що якщо упродовж 60–80-х рр. ХХ ст. різними видами діяльності у позашкільних

установах були охоплені майже всі діти (за винятком 3–7 %)), починаючи з 2010–2012 рр. помітним стає підйом цієї роботи. У попереднє десятиріччя частка дітей, які відвідували позашкільні заклади України, становила лише 35,5 % від загальної кількості дітей шкільного віку [1, с. 81]. Протягом 2009–2010 рр. в Україні були ліквідовані понад 20 таких закладів. У сільській місцевості позашкільні заклади діють лише у кожному десятому районі [2]. Саме тому нині особливо гостро стоїть проблема збереження і розширення мережі позашкільних навчальних закладів різних типів державної та комунальної форми власності.

Ситуація, що склалася, на наш погляд, пояснюється комплексом причин. З одного боку, серед сучасних дітей та підлітків помітно посилюється індивідуалізація, що знаходить вияв і в зменшенні їх інтересу до колективних форм діяльності. Поширеними є випадки, коли основну частину позаурочного часу (у випадку неналежного виховання з боку батьків, їх байдужості до занять дітей, відсутності контролю) діти та підлітки проводять у віртуальному середовищі, створеному за допомогою комп'ютерних засобів.

З іншого боку, на ефективність виконання позашкільними закладами навчальної функції помітно впливає їх фінансування. Якщо у 1991 р. фінансування позашкільної освіти в Україні становило 4,4 % ВВП бюджетних видатків від загального освітянського бюджету, то у 2009 р. воно знизилося до 4,0 % ВВП. Основні статті видатків бюджету у цій сфері спрямовані не на підвищення якості освіти, а на виплати зарплат і комунальні платежі (понад 70 % усього фінансування) [3].

Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями розроблено регіональні програми розвитку позашкільних навчальних закладів, уживаються заходи щодо залучення коштів фінансування їх із місцевих бюджетів. Проте для місцевих бюджетів питання фінансування позашкільної освіти ще залишається невирішеним. Розподіл видатків здійснюється органами місцевого самоврядування самостійно, виходячи з обсягів прибутків і власних пріоритетів у їх розподілі, а це означає фінансування позашкільної освіти за залишковим принципом, ставить під загрозу існування таких закладів, особливо тих, що фінансуються з місцевих бюджетів. Статтею 26 розділу V Закону України “Про позашкільну освіту” передбачено, що фінансування державних і комунальних позашкільних навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством України.

Водночас статті 89 та 90 Бюджетного кодексу України не передбачають міжбюджетного трансферту для коригування видатків місцевих бюджетів, що здійснюються на утримання позашкільних навчальних закладів; стаття 91 Бюджетного кодексу передбачає, що ці видатки є виключно компетенцією місцевих бюджетів.

Р. Науменко зауважує, що окремі керівники місцевих органів виконавчої влади трактують зазначені положення Бюджетного кодексу як можливість повного припинення фінансування позашкільних закладів. Про такі непоодинокі явища свідчить практика окремих районних та міських рад, що унеможлиблює відвідування учнями позашкільних навчальних закладів, у тому числі спортивного (дитячі спортивні школи) і мистецького (музичні й художні школи) профілю. Цим самим порушуються положення Закону України “Про позашкільну освіту”, у якому наголошується, що позашкільний навчальний заклад має статус широкодоступного, повинен забезпечувати потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля. Регулювання зазначеної проблеми законами України про Державний бюджет не забезпечує стабільності функціонування позашкільних закладів і потребуватиме постійного коригування [4].

Нарешті, серйозну проблему становить змістовна наповненість навчання у позашкільних закладах. Вона безпосередньо пов’язана з працею педагогів цих закладів. На жаль, констатує К. Мусаєв, у сучасних умовах педагогічний процес у позашкільних закладах ще не завжди спрямований на виховання всебічно розвиненої особистості з урахуванням її духовно-творчого потенціалу. У деяких випадках педагогічний процес у позашкільних закладах має надто інформативний характер. Часто спостерігається внутрішня скутість у взаємовідносинах педагогів та дітей, відсутність на заняттях у гуртках і секціях високої культури праці, щирості, згуртованості, зацікавленості справою, низька психолого-педагогічна ерудиція педагогів, їхня методична безпорадність у розширенні зони творчого пошуку, відсутність нових педагогічних технологій та ідей. І як наслідок – багато дітей, не знаходячи адекватного застосування своїм можливостям, змінюють один гурток на інший, а в деяких випадках зовсім не відвідують позашкільні заклади [5].

Тому не можна применшити ту відповідальність, яка покладається на педагога позашкільного закладу. Для успішного здійснення процесу навчання він повинен мати певні професійні характеристики. Зокрема, О. Дрозд зазначає, що працівник позашкільного закладу освіти має бути людиною компетентною, здатною викликати творчу активність вихованців, сприяти соціальній адаптації дітей та підлітків, будувати свою діяльність на засадах співтворчості й толерантності.

Враховуючи суспільний попит, а також сучасні вимоги до знань і умінь молоді людини, позашкільні навчальні заклади, крім традиційних, надають нові освітні послуги (гуртки вивчення комп'ютерної грамотності, іноземних мов, економічних дисциплін, основ бізнесу). Відповідно й працівник позашкільного закладу має безперервно займатися самовдосконаленням, бути людиною сучасною, добре обізнаною щодо діяльності різноманітних молодіжних рухів і культур [6].

Багатоплановість, багатоваріантність завдань, ситуацій, у яких позашкільний педагог працює, передбачають для нього своєрідну роль посередника, сполучної ланки між особистістю та суспільством, а тому вимагають і таких якостей: уміння впливати не лише на вихованців, а й на їхніх батьків, друзів, сусідів; працювати в умовах неформального спілкування з позиції неофіційного лідера; бути учасником спільної творчої діяльності, не відділяти себе від вихованців, залишаючись їхнім керівником; мати здатність будувати свої взаємини з вихованцями на основі діалогу.

Зазначені особистісні якості педагога мають велике значення не тільки для ефективного навчання дітей, підлітків, юнаків та дівчат у позашкільних закладах, але і для успішної реалізації цими закладами *функції організації дозвілля*. Дозвілля – це частина вільного часу, що витрачається за бажанням особистості на задоволення різноманітних духовних потреб у спілкуванні, засвоєнні і створенні цінностей культури, розваг та розвитку творчих здібностей. Сфера дозвілля становить своєрідну зону відпочинку, відновлення духовних і фізичних сил, вільного спілкування й розвитку інтересів у середовищі однолітків, з якими дитина вважає себе найтісніше пов'язаною й авторитет яких для неї незаперечний. Вона здобуває тут норми, цінності, установки для власної поведінки [7, с. 76]. Як своєрідна форма позаурочного часу дозвілля може бути використане учнями для поглиблення своїх знань з усіх навчальних предметів, для задоволення і розвитку інтересів, запитів, нахилів, духовного зростання, вдосконалення фізичних якостей та відпочинку [8, с. 73].

Вільний характер дозвіллевої діяльності визначається тією обставиною, що ця діяльність обирається індивідом за його потребами та інтересами, а не викликана тиском зовнішніх обставин. Проте поняття “вільна”, як слушно зазначає Ю. Бардашевська, не є рівнозначним поняттю “безконтрольна”: адже якщо дозвіллева діяльність не спрямовується педагогом, то дитина або підліток може опинитися під впливом негативних чинників. За таких умов різко зростають вимоги до педагогічних працівників щодо посилення уваги до організації дозвіллевої діяльності учнів. Сучасне демократичне суспільство, яке

проголосило людину найвищою цінністю, висуває нові підходи у вихованні. Вони ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, що забезпечують конструктивні відносини людини з природою, людини з людиною, наповнюють життя гідним змістом, роблять його змістовним і значущим. Ефективно використаний виховний потенціал дозвілля дітей, підлітків та молоді може стати важливим інструментом у формуванні корисних членів суспільства за умов професійного та грамотного здійснення педагогічної дії на основі гуманістичного підходу до особистості. Проте цей потенціал часто використовується у навчально-виховному процесі неповною мірою, про що свідчать такі проблеми: вільний час часто заповнюється нецікавими, формалізованими виховними заходами, на які учні приходять через примус, а не за бажанням; низка форм виховної роботи є застарілими, не відповідають сучасним запитам молоді; не застосовується індивідуальний підхід [9, с. 8–9].

Подолання зазначених негараздів має здійснюватися педагогами позашкільних закладів у безпосередньому зв'язку з громадськістю. Проблема дозвілля має подвійний характер: з одного боку, протягом цього часу зменшується контроль з боку школи за позашкільною діяльністю дітей, з іншого, зростає контроль родини за їх діями. Рациональне використання дітьми, підлітками, юнаками та дівчатами дозвілля, зокрема максимальне включення до нього фізкультурно-спортивних заходів, сприяє зміцненню їхнього здоров'я [10, с. 198]. Цього можна досягти лише у тісній співпраці педагогічного колективу та батьків.

Водночас така ситуація не применшує соціальної відповідальності самих педагогів. Зокрема, Н. Казакова, розглядаючи діяльність такого виду позашкільних закладів, як дитячі оздоровчі табори денного перебування, звертає увагу на певні проблеми в реалізації цими закладами функції організації дозвілля. Функціонування цих закладів протягом майже всього часу забезпечується адміністрацією школи та вчителями початкової ланки. В учнів старших класів цей час збігається з іспитами та практикою, тому вчителі-предметники приходять працювати до дитячих оздоровчих таборів денного перебування лише на короткий час. До того ж, зрозуміло, нелегко розраховувати на творчу енергію та ентузіазм учителя по завершенні навчального року. Для цього необхідно замінити рутинну повсякденну роботу творчою, скрізь бачити позитив, не відкидати жодної цікавої та корисної пропозиції стосовно організації табору, не зводючи оздоровлення учнів тільки до посиленого триразового харчування, прогулянок на свіжому повітрі й денного сну з читанням казок. Зокрема, важливими умовами

успішного функціонування пришкольного табору дослідниця визначає: спрямування змісту виховної роботи на збереження здоров'я, інтелектуальний, духовний і соціальний розвиток молодших школярів; забезпечення виховного характеру діяльності в організаційний, основний та заключний періоди табірної зміни; врахування вікових особливостей дітей [11, с. 145].

Можна стверджувати, що повноцінний розвиток дитини у позашкільних закладах відбувається не тільки протягом навчальної діяльності, але й під час активного дозвілля. Адже одна з найважливіших потреб дитини – досягнення успіху в значущій для неї діяльності. Кожний успіх дитини має бути відзначений. Це означає, що дитина має бачити і переживати свої успіхи. Організація дозвілля у системі позашкільної освіти дає широкий простір до застосування нестандартних методів і форм розвитку дитячих здібностей. Однією з таких форм, безперечно, є ігрова [12, с. 77].

Гра – найперший вияв активної діяльності дитини, яка є для неї важливим засобом пізнання навколишнього світу. Ігри чинять сильний фізіологічний вплив на організм, зміцнюючи нервово-м'язову систему, поліпшуючи дихання, кровообіг, травлення, пришвидшуючи обмін речовин. Участь у правильно організованих іграх розвиває у дітей волюві якості, творчу ініціативу, винахідливість, відчуття товарищескості. Дитина стає дисциплінованою, у неї виховуються самовладання, вміння стримувати егоїстичні пориви. Завдяки колективним іграм у дітей розвиваються організаторські здібності, наполегливість у досягненні мети, відповідальність перед товаришами за свої дії. Рухливі ігри, особливо ті, що проходять на свіжому повітрі, дозволяють дітям активно відпочити після навчання, покращуючи їх здоров'я [13, с. 29].

Прикладом успішного застосування ігрових форм у сучасній системі позашкільної освіти є діяльність Херсонського Палацу дитячої та юнацької творчості. У цьому позашкільному закладі організовано центр масової роботи та організації дозвілля, основна мета якого – створення у творчих колективах такого освітнього середовища, яке допомагає стати дитині особистістю, а також методичне забезпечення гуртків, клубів, творчих об'єднань Палацу щодо організації змістовного дозвілля. Центр є найбільш мобільним підрозділом у структурі закладу, який орієнтується на потреби підлітків та молоді. Його мережа гуртків поділяється на гуртки соціально-реабілітаційного напрямку (соціально-виховні й дозвіллі об'єднання) та гуртки художньо-естетичного напрямку. Накопичений досвід уможливив складання “Комплексної програми організації дозвілля”, призначеної для дітей

різних вікових категорій. Основна мета зазначеного документа – розвиток кращих традицій ігрової, дозвіллевої діяльності, її нових форм як надійного й ефективного засобу соціалізації, навчання, фізичного розвитку, реабілітації, організації корисного дозвілля дітей та підлітків, усебічний розвиток пізнавальної, інтелектуальної, творчої активності. Основними напрямками “Комплексної програми організації дозвілля” є правове, естетичне, фізичне виховання, виховання на народних традиціях і громадянське самоусвідомлення, економічна та комп’ютерна обізнаність, профільна спрямованість. Для реалізації зазначених напрямів у Херсонському Палаці дитячої та юнацької творчості використовуються різноманітні форми організації дозвілля: ігрові програми (пізнавальні, розвивальні, розважальні, ігро-уроки); інтелектуальні ігри (економічні турніри, брейн-ринги, дебати); конкурси КВК; фестивалі художньої самодіяльності та дитячої творчості; акції; бесіди, уроки, лекції, тренінги; вистави, новорічні шоу-програми; літні табори відпочинку [14, с. 78–79].

Головна мета соціально-виховної роботи позашкільних закладів в організації дозвілля – сформувати ставлення до цього часу як до періоду самовдосконалення, саморозвитку; навчити учнів розумно проводити вільний час, створити умови для самостійної, творчої, соціально значущої діяльності школярів. Відповідно не менш важливою, ніж організація дозвілля, діалектично пов’язаною з нею постає така функція позашкільних закладів, як *професійне самовизначення*.

Професійне самовизначення відіграє надзвичайно важливу роль у гармонійному психічному розвитку особистості. Образ “Я і моя майбутня професія” є за своєю сутністю особистісним ціннісно-смісловим утворенням, яке гармонізує суб’єктивно-оцінне ставлення до себе як майбутнього професіонала та індивідуально-вибіркове ставлення до професії як середовища особистісного становлення, задоволення власних потреб завдяки професійному зростанню. Успішність професійного самовизначення характеризується усвідомленням і закріпленням, а надалі – узгодженням здобутих у навчально-виховному процесі позашкільного закладу знань про себе як суб’єкта майбутньої професійної діяльності, що дозволяє співвіднести певний спосіб поведінки з тим, якою вона має бути насправді, залежно від суб’єктивного сприйняття цінностей та моральних аспектів майбутньої професійної діяльності. У цих логічно пов’язаних процесах знаходить вияв суб’єктивний образ “Я-реальне”, який і спонукає діяти в той чи інший спосіб, та образ “Я-у майбутній професії”, тобто як потрібно діяти, щоб досягти бажаного [15, с. 194].

На формування мотивації до професійної діяльності особистості помітно впливає перебування в позашкільних закладах. У процесі

позакласної й позашкільної роботи школярі вивчають переваги та недоліки різних професій, усвідомлюють їх сутність, оцінюють можливості застосування власних сил і здібностей у певній професійній сфері. Діяльність учнів при цьому повинна бути практично спрямованою.

Не менш важливим у профорієнтації є тісний зв'язок позакласної і позашкільної діяльності з навчальною роботою школярів. Результати діяльності позашкільних закладів орієнтовані на професійно-особистісний розвиток учнів, активізацію їх внутрішніх психологічних ресурсів, здійснення самореалізації професійно-особистісного потенціалу у вибраному ним напрямі професійної діяльності.

Підготовка підлітка до професійної самореалізації в умовах позашкільного закладу складається з певних етапів: 1) адаптація до навчання в умовах професійної підготовки; 2) етап становлення особистості підлітка як суб'єкта навчальної діяльності; 3) формування готовності до професійної діяльності (компетентності); 4) перетворення (включення у художньо-творчу діяльність). Кожний етап характеризується визначеним рівнем розвитку мотиваційно-світоглядного та змістовно-операційного компонентів самореалізації, оволодінням підлітком новими соціальними функціями у зв'язку з новою соціальною роллю [16, с. 132].

Отже, позашкільні заклади є дієвим чинником залучення учнів до майбутньої професії, важливим засобом розвитку у них свідомого і творчого ставлення до праці. Зокрема, тематика занять у закладах науково-технічної творчості розробляється згідно з вимогами навчального процесу, має практичну спрямованість, що спонукає учнів ознайомлюватися зі спеціальною літературою, конструктивними особливостями сучасної техніки, засвоювати теоретичні знання, необхідні для розуміння технічних закономірностей і розвитку процесу творчості. Формування професійного інтересу тісно пов'язане з практичною діяльністю закладів позашкільної освіти, що сприяє поліпшенню підготовки дітей та підлітків до свідомого вибору майбутньої професії.

Змістом формування образу "Я-майбутній професіонал" у межах позашкільних закладів є самостійне конструювання учнями, вихованцями, слухачами варіантів власного професійного майбутнього. Такі варіанти мають поєднати їх ставлення до себе як майбутнього професіонала та до професії як середовища особистісного становлення і майбутнього професійного зростання. За цих умов навчально-виховний зміст, педагогічні умови, форми, засоби професійної орієнтації у позашкільному навчальному закладі мають сприяти усвідомленню і співвіднесенню власних інтересів стосовно майбутньої професії, власних потенційних інтелектуальних можливостей для її набуття

у майбутньому. Ефективність цих процесів набуває помітної позитивної динаміки у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів за умови визначення у системі профорієнтаційної роботи двох модулів завдань: завдання, які розв'язує особистість у процесі професійного самовизначення; створення профорієнтаційного середовища, завдяки якому позашкільний педагог спрямовує навчально-пізнавальну діяльність на досягнення певної мети і таким чином здійснює керівництво процесом професійного самовизначення [15, с. 196].

Функція професійного самовизначення не може бути реалізована поза окресленням індивідуальної траєкторії особистісного розвитку дитини та підлітка. Можна стверджувати, що функція *визначення індивідуального життєвого шляху особистості* має бути реалізована в системі позашкільної освіти вже внаслідок самої її специфіки. Адже особливість позашкільного педагогічного процесу пояснюється тим, що дитина опиняється в ньому за покликом своїх внутрішніх мотивів, потрапляє в інше (на відміну від основної школи) освітнє середовище, де відсутні жорстко регламентовані стандарти, безособові вимоги до всіх або примус [17].

Звернення до умов визначення індивідуальної траєкторії розвитку і форм її реалізації здійснює Г. Нестеренко, яка пропонує авторську класифікацію форм процесу самореалізації за рівнем внутрішньої свободи. На думку дослідниці, найоптимальнішою серед них в умовах трансформації суспільства є самореалізація-гра. Самореалізація-гра забезпечує найбільш пластичне включення особистості до мінливої дійсності. Вагоме значення в цьому процесі мають також самореалізація-новаторство та самореалізація-пізнання. Дослідниця звертає увагу, що сучасне українське суспільство надає перевагу індивідуальній самореалізації, яка здатна прискорити вихід соціуму на новий етап розвитку. Таке становище визначається тим, що в період трансформації суспільства соціальні умови потребують від особистості максимуму індивідуальної активності. Відповідно кожний окремих акт самореалізації своїм резонансним впливом може визначити майбутнє всієї соціальної системи. Самореалізуючись, особистість задовольняє власні матеріальні та духовні потреби, відбудовує свій соціальний статус, одержує внутрішнє задоволення від процесу і результатів своєї діяльності [18, с. 11].

Саме позашкільна освіта відкриває для дитини вільний вибір освітньої сфери, виду, типу та форми діяльності, що забезпечує умови для самовизначення й успішної самореалізації особистості. Дослідженнями доведено, що система позашкільної освіти спрямована на: особистісне зростання дитини; її вдосконалення та розвиток у вибраному виді діяльності, тобто у предметно-діяльній сфері; індивідуалізованість

і варіативність програм (розробка індивідуального маршруту розвитку креативного мислення); добровільність і вибірковість в отриманні додаткової освіти; підвищення її функціональної грамотності [19].

Досягнення зазначених цілей сприяє визначенню індивідуального життєвого шляху особистості. Рух за індивідуальною траєкторією розвитку має розпочинатися саме з дитинства. В іншому разі, на нашу думку, матимемо справу з людиною, яка засвоює настанови соціального середовища без їх осмислення, не здатна до перетворення, вдосконалення навколишнього світу, не має активної життєвої позиції і в кінцевому підсумку – не є розвиненою особистістю.

Нерозривно пов'язаною з визначенням індивідуальної траєкторії розвитку особистості в умовах позашкільної освіти постає *функція формування творчих здібностей*. Поняття творчості позначає цілеспрямовану діяльність людини, яка завершується створенням чогось нового з метою вдосконалення знарядь праці, технологічних процесів, планування праці, конструкції виробів тощо – нового, яке має суспільно корисну цінність.

Відповідно творчою особистістю може бути названа людина, яка виявила творчий підхід у певній діяльності, реалізувала свої можливості, відкрила для себе світ духовного самовдосконалення. Людина має постійно перебувати у стані творення, зокрема творення своєї особистості. Певні внутрішні чинники, свідомий вибір вищих моральних ідеалів повинні допомогти людині перебороти себе на шляху самовдосконалення і самореалізації як особистості творчої [20, с. 57].

Творча діяльність учнів характеризується тими самими закономірностями, що й творча діяльність дорослих людей, а саме: все, що створюється дітьми, незалежно від суспільного значення наслідків праці, є результатом клопіткої напруженої діяльності; творча діяльність учнів наближається до творчої діяльності дорослих і за значенням у процесі її основних психічних компонентів; творча діяльність учнів характеризується тими самими етапами, що й творча діяльність дорослих. У позашкільному педагогічному процесі дитина не просто відтворює те, що засвоює. Завдяки своїй унікальності і неповторності вона доповнює, удосконалює те, що засвоїла, чого навчилася раніше. Саме у цьому полягає закон творчої поведінки й особливості методики позашкільного педагогічного процесу [21].

Разом із тим вивчення наслідків творчої праці учнів у позашкільних навчальних закладах доводить, що їх творча діяльність має низку особливостей: за невеликим винятком, учні створюють нові продукти, що не мають суспільного значення, тобто створюють нове для себе, в той час як суспільству це нове вже відоме. Отже, таке нове має

суб'єктивний характер. Проте, з погляду психології, така праця учнів не позбавлена творчого характеру, оскільки у її процесі вони здійснюють для себе певні відкриття. Тому для розвитку здібностей учнів, вихованців, слухачів, для навчання їх творчості характер новизни (об'єктивний чи суб'єктивний) не має вирішального значення; навчальний характер творчості висуває на перший план не результати творчої діяльності, а підготовку до неї в майбутньому у виробничих умовах. Основним джерелом творчої діяльності учнів, вихованців, слухачів має бути досвід, нагромаджений у цій галузі й переданий у доступній формі у процесі навчання; творча діяльність учнів, вихованців, слухачів характеризується нижчим рівнем самостійності [22].

Як вияв активності й самостійності особистості, творчість починає формуватися вже з дитинства. Дитяча творчість спрямована на створення дитиною певних цінностей у різних сферах життєдіяльності. Однак для цього необхідно створити відповідні умови. Батьки повинні дбати про залучення дітей до дитячих об'єднань за інтересами, заохочувати їх до участі в концертах, конкурсах, змаганнях, виставках. Щоб визначити сфери інтересів і можливостей дитини, необхідно спостерігати за нею, виявляти її зацікавленість чимось підтримувати та стимулювати творчість.

Як зазначає О. Биковська, основними умовами організації творчої діяльності учнів у позашкільних навчальних закладах є: 1) створення необхідної обстановки для самостійних дій учнів у процесі праці. Відоме положення про те, що формування всіх якостей та властивостей особистості відбувається в процесі діяльності. Це стосується і розвитку творчих сил та здібностей. Діяльність у позашкільних навчальних закладах для виконання цих завдань має забезпечувати досить високий рівень інтелектуальної активності. Це передбачає можливість для самостійних дій учнів у процесі праці. На заняттях гуртків це завдання може бути успішно вирішене способом формулювання трудових знань, за якого виключається повна регламентація дій учнів; 2) підведення учнів до творчої ідеї або пряма постановка перед ними творчих питань і завдань. В умовах діяльності людей у сфері матеріального виробництва творча ідея або завдання виникає під впливом запитів громадського життя, у нових продуктах праці. В умовах навчальної роботи в позашкільних навчальних закладах учні також можуть в окремих випадках самостійно усвідомлювати наявність тих чи інших завдань, вирішення яких сприяє розвитку їх творчих сил та здібностей. Разом із тим більшість учнів важко самостійно усвідомлювати такі завдання. Ті завдання, які перед ними постають, дуже часто мають випадковий характер. Тому учнів слід не тільки включати в діяльність, що містить

можливості вияву самостійних дій, а й підводити до усвідомлення цієї можливості; стимулювати їх до того, щоб закладена у трудовому завданні можливість була ними використана; 3) стимулювання до мобілізації і застосування загальнотеоретичних та політехнічних знань для вирішення творчих завдань. Як відомо, творча діяльність стає можливою на основі певних знань, умінь і навичок. Проте учні не завжди вміють застосовувати свої знання на практиці, а отже, не завжди можуть самостійно долати труднощі у процесі виконання трудового завдання. Застосування різноманітних педагогічних прийомів має сприяти встановленню в учнів зв'язків між їхніми знаннями та завданнями, які треба вирішити; 4) застосування різних педагогічних прийомів стимулювання інтелектуальної активності учнів для виконання ними завдань творчого характеру. Вивчення трудової діяльності показало, що за дотримання зазначених вище умов рівень активності учнів, вихованців, слухачів не завжди є однаковим. Це пов'язано з тим, що вони не завжди однаковою мірою мобілізують свої психофізичні сили для вирішення завдань творчого характеру; зокрема, вони легко відволікаються, вольові дії в них імпульсивні, інтереси ще не досить сталі. Все це негативно позначається на їхній діяльності. Застосування ж спеціальних педагогічних прийомів сприяє тому, що учні, вихованці, слухачі з більшою зацікавленістю виконують завдання, стають уважнішими під час роботи, докладають більше зусиль для подолання труднощів, що виникають у процесі праці. Внаслідок цього і результати роботи стають значно кращими [23, с. 16–17].

Література

1. *Балахтар В. В.* Роль педагогічно організованого дозвілля дітей та підлітків у формуванні і розвитку особистості / В. В. Балахтар // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2011. – № 1 (8). – С. 78–81.

2. *Пустовіт Г.* Позашкільні навчальні заклади – погляд у майбутнє [Електронний ресурс] / Г. Пустовіт. – Режим доступу :

www.buv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2011_3/pustovsv.pdf. – Назва з екрана.

3. *Науменко Р. А.* До питання фінансового забезпечення позашкільної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Р. А. Науменко. – Режим доступу :

www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_uprav1/2010_4/21.pdf. – Назва з екрана.

4. *Науменко Р. А.* Державне регулювання розвитком позашкільної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Р. А. Науменко. – Режим доступу :

www.nbuuv.gov.ua/e-journals/dutp/2005-2/txts/galuz/05nrapou.pdf. – Назва з екрана.

5. *Мусаєв К. Ф.* Основні напрямки організації навчальної діяльності в позашкільних закладах [Електронний ресурс] / К. Ф. Мусаєв. – Режим доступу :

www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2009_23_1/Musaev.pdf. – Назва з екрана.

6. *Дрозд О. В.* Особливості підготовки педагогічних працівників для толерантної взаємодії у позашкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] / О. В. Дрозд. – Режим доступу :

www.nbuuv.gov.ua/portal/natural/NvuU/Ped/2008_14/drozdz.pdf. – Назва з екрана.

7. *Гусь Т. Й.* Організація змістовного дозвілля у позашкільному закладі / Т. Й. Гусь, Т. В. Павлова-Сисюк // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 1 (33). – С. 76–82.

8. *Брилін Б. А.* Педагогічні проблеми організації вільного часу / Б. А. Брилін // Психологія і педагогіка. – 1996. – № 4. – С. 72–76.

9. *Бардашевська Ю. О.* Підготовка майбутніх учителів до організації дозвіллевої діяльності старшокласників : автореф. дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Ю. О. Бардашевська ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 20 с.

10. *Шеремет І.* Раціональна організація дозвілля як ефективний засіб протидії алкоголізації старшокласників / І. Шеремет // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 22. – С. 196–199.

11. *Казакова Н. В.* Нормативно-правове забезпечення діяльності дитячих оздоровчих таборів денного перебування / Н. В. Казакова // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 9. – С. 141–146.

12. *Гусь Т. Й.* Організація змістовного дозвілля у позашкільному закладі / Т. Й. Гусь, Т. В. Павлова-Сисюк // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 1 (33). – С. 76–82.

13. *Єрмакова Т.* Основні напрями формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі / Т. Єрмакова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 11. – С. 27–31.

14. *Гусь Т. Й.* Організація змістовного дозвілля у позашкільному закладі / Т. Й. Гусь, Т. В. Павлова-Сисюк // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 1 (33). – С. 76–82.

15. Пустовіт Г. П. Категорії “Я” і моя майбутня професія” як чинник становлення особистості у позашкільному навчальному закладі / Г. П. Пустовіт // Педагогічний дискурс. – 2010. – Вип. 8. – С. 194–197.

16. Рись М. Ю. Підготовка до професійної самореалізації в умовах позашкільного закладу старших підлітків – вихованців театральних відділень / М. Ю. Рись // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – Педагогічні науки. – № 2 (13). – С. 130–134.

17. Гаврилюк В. Ю. Суб’єкт-суб’єктна взаємодія як педагогічна умова формування творчої активності вихованців позашкільних навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. Ю. Гаврилюк. – Режим доступу :

<http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2008-1/08gvupnz.htm>. – Назва з екрана.

18. Нестеренко Г. О. Синергетичний вимір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / Нестеренко Г. О. ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2003. – 18 с.

19. Горшкова О. Г. Формування креативного мислення дитини в позашкільному закладі [Електронний ресурс] / О. Г. Горшкова. – Режим доступу :

www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2009_5/files/ped905_05.pdf. – Назва з екрана.

20. Каріков С. А. Філософія. Розділи: Філософська антропологія, соціальна філософія, філософія культури : навч. посіб. / С. А. Каріков. – Х. : НУЦЗУ, 2011. – 128 с.

21. Цвірова Т. Д. Розвиток дитячої творчості в умовах позашкільного закладу: сторінки історії та сучасність [Електронний ресурс] / Т. Д. Цвірова. – Режим доступу :

alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN9/10ttdits.pdf. – Назва з екрана.

22. Сущенко Л. О. Педагогічні орієнтири наукового пошуку шляхів розвитку творчої активності особистості в позашкільному закладі [Електронний ресурс] / Л. О. Сущенко. – Режим доступу :

www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2011_16/files/P1611_41.pdf. – Назва з екрана.

23. Биковська О. В. Психолого-педагогічні засади творчої діяльності учнів у позашкільних навчальних закладах / О. В. Биковська // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки. – Запоріжжя, 2006. – Вип. 37. – С. 16–17.